

Om detta vill jag berätta...

På Sandeklevsskolan i Bergsjön är berättande en motor i inläringen.

Folksagor, myter och historiska rättsfall ger liv åt undervisningen.

Alla elever lär sig berättarteknik och framför historier muntligt, inför publik.

Lusten att uttrycka sig får deras språk att växa.

EN GOD BERÄTTELSE fånglar och väcker nyfikenhet. Vad händer sen?, vill lyssnaren eller läsaren veta. Men för att trollbinda publiken fordras vissa berättartekniska knep. Redan från första meningen måste uppmärksamheten fångas, därför är inledningen minst lika viktig som slutet. »Nu ska jag berätta om när jag nästan bröt benet« är en intressantare ingång än till exempel »Jag och min familj var ute och plockade svamp i skogen«.

Själva höjdpunkten i sagan – som när hjälten står inför den eldsprutande draken och slåss för sitt liv – kräver extra utrymme och dramatiska detaljer, förklarar läraren Ola Henricsson, som 2001 tog initiativ till Sandeklevsskolans berättarsatsning.

– En bra metod är att försöka se berättelsen som en film

uppspelad inuti huvudet. När du kommer till höjdpunkten ska du spela filmen i slow-motion, och sänka farten, säger han.

»Och när jag nästan var framme vid stupet kände jag hur marken försvann under fötterna. Jag föll handlöst nerför berget, och kände en fruktansvärd smärta i mitt ben. I panik grep jag tag i en buske... «, och så vidare.

Idén att använda historieberättande i undervisningssyfte är långtifrån ny. Historiskt har det muntliga berättandet varit ett sätt att överföra kunskap och erfarenhet mellan generationer. Skillnaden mellan traditionellt »föreläsande« och berättande är dock ganska stor, förklarar Ola Henriksen. Förutom att berättelsen är uppbyggd för att »hugga tag« i lyssnaren har den alltid en poäng, till exempel en sedelärande slutsats eller lösning på ett dilemma. Som i sagan om de tre små grisarna och stora stygga vargen exempelvis, där vi får lära oss att flit och noggrannhet lönar sig. Lättja däremot, kan leda rakt ner i vargens käftar.

Att skapa underhållande historier som förmedlar traditioner, diskuterar moralfrågor eller sprider kollektiva minnen och kunskap är något som människan ägnat sig åt under årtusenden – och resultatet har fascinerat miljontals lyssnare genom tiderna.

Ett besök på Sandeklevsskolan visar att konceptet fungerar även i en mångkulturell svensk grundskola år 2004. Med hjälp av »sagokort« komponerar åttaåringarna i klass 2A ihop egna sagor. Var och en drar tre stycken kort ur den speciella kortleken med bilder på människor, djur, ting och platser. Att fantisera ihop något rafflande om ett troll, ett rep och en katt kan till exempel vara en uppgift.

– Glöm inte att historien måste handla om något. Det ska finnas ett problem som ska lösas, annars blir det inte så spännande, påminner läraren Ann-Charlotte Robb. Ni får gärna använda fler personer i berättelsen än de som finns på era kort, upplyser hon.

När barnen funderat ut ett scenario ska de berätta sagan för klassen. Men först tecknar de ner berättelsen som en bildserie, en hjälp för minnet. Alla ungarna verkar tycka det är roligt att framföra sina historier. Robert berättar den tra-

gikomiska sagan om en clown som inte var rolig. Ingen skrattade när han drog sina skämt. Men så berättade clownens kompis att det fanns en förtrollad bok, med mycket bra skämt i. Först måste dock clownen hitta boken och hämta hem den. I ett vägskäl ställdes han inför problemet att välja rätt bland tre olika vägar. Som tur var valde han rätt, och hittade boken med de fantastiska skämten. Och sedan dess skrattade alla åt hans skämt.

Barnen lyssnar uppmärksamt på varandras berättelser. De förefaller ha lätt att förstå händelseförloppet, och uppfatta olika detaljer – även när strukturen är aningen lös. De logiska luckorna fyller de ut med sin egen fantasi.

En vinst med berättarpedagogiken är att barnen lockas att använda sitt språk. Lusten att uttrycka sig, att skapa något som andra får ta del av, är starkare än rädslan att göra bort sig. Även elever som saknar många svenska ord vågar prata inför klasskompisarna. På detta sätt utvecklas deras språkliga förmåga, både ordförrådet och grammatiken.

Stegvis får barnen lära sig att utveckla sina berättelser med detaljer och dramatiserande grepp, så att de inte stannar vid korthuggna redovisningar av typen, »och sen så hände det, och sen så hände detta«. De får också lära sig använda rösten för att skapa spänning och väcka intresse.

Bildkort som eleverna ritat hjälper dem att komma ihåg berättelsen.

Alla elever på Sandeklevsskolan får träning i att tala inför en publik. Yngre och äldre barn har gemensamma berättarträffar då de exempelvis återger sägner och sagor från sina hemländer.

Efterhand kan läraren också uppmärksamma språkliga regler och låta barnet få träna mer på det grammatiska.

Den berättartekniska strukturen ger eleverna en större säkerhet i att uttrycka sig. Och genom detta växer deras tilltro till den egna förmågan.

– När de vågar prata och upptäcker att andra lyssnar, då stärks självförtroendet, säger Ola Henricsson.

Eleverna tränar sig också i att lyssna och vara en god publik. De lär sig ge respons och visa respekt för den som berättar. Istället för att bedöma varandras framträdanden får klassen efteråt berätta vilka inre bilder som historierna födde hos dem själva.

Sandeklevsskolans berättarsatsning startade 2001. Då inledde skolan ett samarbete med författaren och professionelle berättaren Ulf Årnström. All personal fick utbild-

ning i berättandets metodik och under tre års tid utvecklade skolan arbetsmetoderna med hjälp av statliga storstadspengar. Sedan hösten 2004 är berättandet en del i skolans ordinarie pedagogik.

Att arbetssättet slagit igenom så stort beror på att hela personalen involverades från början, tror rektor Solveig Isgren. Alla lärare fick själva delta i berättarverkstäder och göra mängder med olika övningar. På så sätt hittade de sin egen berättarlust.

Både elever och lärare har fullkomligt »marinerats« i berättelser. De har hört folksagor, sägner, myter och autentiska historiska händelser. De har lyssnat till andras personliga minnen, skrattat åt vitsar och ryst åt läskiga spökhistorier.

Trots att eleverna i klass 7A jobbat med berättande under flera år har de inte tröttnat på att lyssna.

– Det finns berättelser från många olika länder. Till exempel afrikanska sagor om träd som pratar. Bara om historien är för lång kan det bli lite långtråkigt, tycker Emma Nilsson.

Om sagan är bra beror mycket på den som berättar, menar hon. Berättaren måste ha ögonkontakt med publiken, och inte titta ned i knät.

– Man måste vara med själv och använda sin egen kropp. Det bästa är att välja en berättelse man själv gillar – för då berättar man bättre, säger hon.

Efter tre års träning har klassen hunnit bli nästan proffs på att framträda inför publik. Inte nog med att de turnerat runt på andra skolor. De har också deltagit på två stora berättarfestivaler i Stockholm och skånska Ljungby, där författare och professionella storytellers från hela Sverige medverkat.

Att lära sig sin berättelse helt utantill är inte att rekommendera, tipsar eleverna. Bättre då att kunna inledningen och slutet perfekt, men improvisera resten av formuleringarna så att flödet känns naturligt. Visst är det nervöst första gångerna. Men vågar man riskera att skämma ut sig blir det lättare efterhand.

– Man kan ha varit hur blyg som helst. Sen blir man modig, säger Emma Nilsson.

Att våga prata inför andra känns bra, instämmer klasskompisarna Eric Fridjonsson och Emma Murselovic.

Berättelsen om flickan Sadako som fick leukemi efter atombomben i Hiroshima väcker många tankar om krigets fasor och vår historia.

– När man skrivit själv blir man stolt när de andra lyssnar, säger Emma Murselovic.

Genom att lyssna och berätta själva lär de sig också nya ord, och kan därigenom uttrycka sig bättre.

Också i den vanliga ämnesundervisningen utnyttjar Sandeklevsskolan berättelsens kraft. Sägner och folksagor med koppling till undervisningens innehåll väcker elevernas intresse att veta mer. När klass 7A hade temat »lag och rätt« fick de ta del av uppmärksammade svenska rättsfall genom tiderna, bland annat fallet med Yngsjömörderskan Anna Månsdotter, den sista kvinnan som avrättades i vårt land. Temat andra världskriget inleddes med historien om en leukemisjuk flicka, Sadako, som växte upp i atombombens Hiroshima. Tolvåriga Sadako hoppades bli frisk från sjukdomen genom att vika tusen papperstranor. När 644 tranor var vikta dog Sadako. Men hennes kompisar vek färdigt resten, och satte ihop alla brev Sadako skrivit på sjukhuset till en bok. Sedan samlade de in pengar till en staty. Idag går varje år tusentals barn och lägger tranor under den statyn, som en hälsning till Sadako som aldrig slutade att hoppas.

– Konkreta händelser och personer levandegör kunskapen, så att den kommer närmare eleverna. Det blir en röd tråd som leder dem in i olika ämnesområden, säger Ola Henricsson.

Historien om Sadako väckte både frågor om leukemi, om atombomber och vad som hände i Japan under andra världskriget. På samma sätt kan Odysseus resor bli startpunkten för lärande om antikens Grekland, om människornas världsbild och gudatro eller om länderna och geografien kring Medelhavet.

Utifrån dessa »ingångs-berättelser« får eleverna skriva egna frågor att söka svar på. Resultatet av elevernas »kunskapande« presenterar de både skriftligt och muntligt för klassen.

En fördel med muntligt berättande, jämfört med till exempel film, är att det är ett enkelt och billigt pedagogiskt redskap, menar lärarna på Sandeklevsskolan. Dessutom tycker barnen att »live-sagor« i klassrummet är spännande.

– TV tittar de flesta barn på flera timmar varje dag. När en levande människa berättar blir det en annan sorts närhet, säger Ola.

Olika arbetssätt används för att barnen ska utveckla sitt eget berättande. Ibland återger läraren först delar av en historia – och låter eleverna hitta på slutet. Först skriftligt och sedan muntligt. Andra gånger får barnen återberätta en given berättelse. Det kan vara en skapelsemyt eller en känd folksaga som läraren först har framfört eller som barnen hört någon släkting berätta.

– När eleverna har en stomme att utgå från ökar deras engagemang att skriva själva, säger Ola.

I berättandet kan många olika uttrycksformer användas och komplettera varandra. Sång- och musiksagor är en lustfylld berättarform som eleverna fått prova på. De yngre barnen, liksom elever som inte behärskar svenska så väl, gestaltar ofta sina sagor i bilder istället för skriftligt. Ibland dramatiserar klassen också berättelser i så kallade forumspel*. Frågor om mänskliga relationer, etik och moral, passar ofta särskilt bra att diskutera utifrån dramatiserade scener.

– Berättelsen gör att man kan prata mer generellt, och inte behöver vara så personlig, säger Bodil Sönnervik.

I läraren Ann-Charlotte Robbs förra sexa, där många elever hade läs- och skrivsvårigheter, fick eleverna i geografiundervisningen göra »fiktiva reseskildringar« från ett land. De vävde samman påhittade upplevelser med korrekta fakta om landet, och illustrerade med teckningar.

Kunskaperna i berättarteknik har eleverna nytta av på flera olika områden. De lär sig att strukturera upplevelser och kunskaper, till exempel genom att tydliggöra orsak och verkan i ett skeende. När eleverna övar in sitt framförande tränar de upp minnet. Även skrivandet utvecklas,

eftersom de grundläggande komponenterna – början, höjdpunkt, avtoning och slut – är desamma i skriftlig gestaltning. Likaså bygger filmberättande på samma principer.

Bergsjön är en mångkulturell stadsdel, och på Sandeklevsskolan finns omkring 50 länder representerad. Därför är det en självklarhet att knyta an undervisningen till elevernas olika kulturarv. Barnen har fått i hemuppgift att »mjölka« sina föräldrar och släktingar på sagor från hemlandet. Denna tisdagsförmiddag har ettor och fyror gemensam berättarstund där de delar med sig av berättelser från hela jorden. Historierna kommer bland annat från Egypten, Kina, Somalia, Make-donien och Vietnam.

En flicka har själv hittat på en historia om en pojke som inte ville äta upp sin middag. När mamman dammsuger slänger han maten i smyg. En annan elev kör in egen version av Rödluvan – med två vargar istället för en. »De var kompisar. Den ena åt bara upp mormor, och den andra åt upp Rödluvan«. Efter varje framträdande uppmanas publiken komma med feedback och berätta vad de fäste sig vid i berättelsen. Någon minns särskilt när vargen slukade mormor, medan andra tydligt ser hur vargen drunknade i en vattenpöl. Sagans upphovsman ser märkbart stolt och nöjd ut.

Ninas berättelse kommer från Irak och handlar om en ett lamm och en get. Geten var både arbetsam och förutseende, och byggde sig ett ordentligt hus inför vintern. Lammets däremot levde livets glada dagar och bekymrade sig inte ett smack om framtiden – vilket också straffade sig när kylan kom.

Visst känns storyn och sensmoralen igen, från sagan om de tre små grisarna till exempel. Att sagor från helt olika platser på jorden har väldigt

Den gamla bron

Ett minne från sommaren 2004
av Admir Ramadanovic

Jag hade tänkt berätta om en bro som betyder väldigt mycket för mig och för folket i Mostar. Bron byggdes på 1500-talet och p.g.a. dess ålder heter den gamla bron. En dag för länge sedan jagade polisen i staden en tjuv. Han sprang till bron och blev omringad av polisen. Enda utvägen var att hoppa och det gjorde han. När han hoppade fick han känslan, känslan av att ha vingar. Efteråt ville andra i staden känna den känslan så de dök och varje år har det varit tävlingar. Men... 1993 den 9:de november hände något, de bombade bron eftersom det var krig i Bosnien. Men i år var den fyra år långa återbyggnaden klar och jag var där på invigningen. Det fanns dykare som dök och alla hade två facklor. En gammal dykare sa innan:

– Ny bro, nya dykare. Nu överlämnar jag mina vingar till de nya dykarna.

När han skulle dyka släppte han facklorna utan att dyka och det var då han överlämnade sina vingar. Framtiden ser bra ut för bron och jag hoppas att tävlingarna fortsätter för all framtid.

Att lyssna och ge respons på andras historier är en viktig del i Sandeklevskolans berättarpedagogik.

likartad tematik är något som lärarna och eleverna har upptäckt. Ibland har historierna exakt samma innehåll, vilket tyder på att vissa muntliga berättelser har färdats över både hav och kontinenter.

Berättelser om till exempel den egna orten, släkten eller kompisgänget fungerar som en gemensam referensram och skapar en känsla av samhörighet. För att stärka grupp-gemenskapen i klasserna har eleverna fått skriva ner klassens minnen, olika händelser och upplevelser, och förpacka dem i historieberättandets form.

De positiva effekterna av berättarpedagogiken är alltså många. Ibland har det dock varit svårt att hitta bra berättelser att utgå från, tycker lärarna, som regelbundet måste söka nytt material i litteratur och på webbplatser. Några av de större källorna på nätet har endast texter på engelska som alltså måste översättas.

I vissa klasser genomsyrar berättandet hela skoldagen, det används på samlingar, i elevers redovisningar, i ämnesundervisningen. Andra lärare utnyttjar det i mer begränsad omfattning, främst med fokus på elevernas språkutveckling.

Vad har då berättarsatsningen tillfört jobbet som lärare? Bodil Sönnervik tycker att hon själv blivit en bättre pedagog av att öva upp sin gestaltande förmåga.

– Nu kan jag fånga elevernas uppmärksamhet bättre.

Ola Henricssons känner sig både mer respekterad och uppskattad av barnen.

– Jag känner att jag verkligen ger eleverna något med mina berättelser. Något speciellt, utöver vad jag ger i min vanliga lärarroll. De längtar efter att få höra berättelser, och en lärare som berättar får respekt. ●

* Forumspel innebär att lärarna spelar upp ett scenario, t ex en konfliktsituation. Eleverna får sedan gå in och påverka scenariot, föreslå olika vägar att förändra skeendet.

Länkar: www.talesandmusic.de, www.storyarts.org/library, www.berattarverkstan.se

Sandeklevskolan tillhör Bergsjöns SDF och har ca 300 elever i F–7.